

УДК32.001

Гаврилишин Б.

УКРАЇНА В МАЙБУТНЬОМУ ГЕОПОЛІТИЧНОМУ КОНТЕКСТІ

Монтеск'є сказав: «Сучасність минулого - це пам'ять, сучасність сучасності - це дія, сучасність майбутнього - це уява». Місце України в геополітичному контексті треба готувати в сучасному. Це, однак, вимагає пам'яті про те, як геополітичний контекст змінювався в минулому і як він змінюватиметься в майбутньому.

Я поділю століття від 1950 р. до 2050 р. на п'ять дводекадних епох, схарактеризую ключові

події в минулому, що мали вплив на подальший розвиток геополітичних констеляцій, і поділюся своїм розумінням того, якою буде еволюція під час наступного півстоліття, які основні зміни, події, формуватимуть стан світу, світової економіки, геополітичної карти.

1950-1970-ті рр. Ключові події цих декад - це деколонізація (крім Російської імперії), ідеологічна поляризація, поява економічних див: Німеч-

чина, Італія, Японія. Реконструкція після Другої світової війни закінчилася, план Маршалла був надзвичайно щедрим і корисним жестом. Збагачення всіх країн виглядало реальною перспективою. Це були декади великих сподівань.

1970-1990-ті рр. Змагання між двома надпотугами - двополюсний світ: Захід і Схід - НАТО під керівництвом США, Варшавська угода під керівництвом Радянського Союзу. Був і «третій блок» - 77 позаблокових країн, в яких жило понад мільярд людей, але ці країни не мали великої питомої ваги на світовій політичній шахівниці. Із технологічної точки зору це був період комп'ютеризації. Звісно, комп'ютери існували й перед тим, але в цей час вони швидко розповсюдились і стали звичайним інструментом праці, зокрема в розвинутих країнах. Це були загалом декади прогресу.

1990-2010-ті рр. В останній декаді минулого століття відбувся геополітичний землетрус - дезінтеграція Радянського Союзу, і в результаті - виникнення однополюсного світу. Залишилась одна країна-надпотуга - США, яка виграла конфронтацію з комуністичним світом, яка вважала й досі вважає, що є найкращою моделлю політичного й економічно ефективного суспільства, яка «має монополію на правду» і тому має право диктувати решті світу умови щодо політичного ладу, економічного устрою. США вирішують, які країни є «добрими» (ті, що ставляться позитивно до США) і які є «поганими» (ті, що не підпорядковуються волі Америки).

У чому полягає величезна потужність США? Це, передусім, військова могутність, арсенал усіх родів найсучаснішого озброєння, військові бази в різних частинах світу, можливість застосувати свій воєнний потенціал майже в кожному куточку планети. Джерелом воєнного потенціалу і його показником є річний оборонний бюджет, який наближається до 400 мільярдів доларів на рік. Другим елементом потуги Америки є надзвичайно ефективна економіка з найбільшим валовим продуктом. Тут є деякі запитання. Як пояснити річний дефіцит міжнародної торгівлі, що досягнув 400 мільярдів доларів попереднього року? Через цей дефіцит, однак, Америка не банкрутує, тому що вона є найбільшим ринком для країн-експортерів, її внутрішній бізнес-клімат привабливий, а торговельний дефіцит компенсується кожного року припливом приблизно такої самої суми іноземних інвестицій.

Ці декади - це насамперед глобалізація сучасного типу. Міжнародна торгівля існує тисячоліттями, закордонні інвестиції - століттями, але обсяг

торгівлі, іноземних інвестицій і фінансових трансакцій збільшився надзвичайно швидко завдяки «електронній революції». Електронна пошта, Інтернет, мобільні телефони, поєднання потужності комп'ютерів зробили світ малим і дуже взаємозалежним.

Глобалізація, яка відбувалась у попередньому десятилітті і триває в нинішньому, проходить під гаслом «Що є добре для акціонерів - добре для всіх на світі». Кардинальні правила цієї глобалізації - це: дерегуляція торгівлі і фінансових трансакцій, лібералізація ринків і приватизація всього, що тільки можна приватизувати. Сподівання на те, що глобалізація принесе добро для всіх, на жаль, не виправдало себе. Багаті країни стали багатшими, особливо в Північній Америці й Західній Європі, бідні країни залишились бідними і в багатьох випадках стали ще біднішими. Усередині країн різниця між багатими та бідними швидко зросла. Наприклад, три роки тому кількість мільярдерів у США збільшилася з 200 до 400, але число людей, які живуть нижче офіційного мінімального прожиткового рівня, становить близько 48 мільйонів.

У 90-х роках виник новий феномен - міжнародний тероризм, корінь якого не так у тому, що багато людей є вродженими бандитами, а радше через незбалансованість політичних сил у світі, несправедливість сучасного світового ладу. Ясна річ, не можна не співчувати американцям, які 11 вересня 2001 року втратили через терористичну атаку кілька тисяч людей, і можна зрозуміти психологічний шок від цього жахливого акту, здійсненого групою мусульман. Але реакція теперішнього американського уряду проголосити «священну» війну проти світового тероризму і «країн зла», не враховуючи причини антиамериканського сентименту, поширює ті сентименти навіть на Західну Європу. Погрожування, що Америка піде війною проти Іраку, який, мовляв, є прямою загрозою для США, викликає сильні негативні реакції в більшості країн світу. Люди вважають, що справжнім мотивом є не створення в Іраку демократичного уряду, а радше зміцнення безпеки й позиції Ізраїлю на Близькому Сході і встановлення контролю над величезними нафтовими резервами Іраку.

Згаданий період можна схарактеризувати як декади великих розчарувань.

2010-2030-ті рр. Приблизно за десять років світова геополітична ситуація зміниться докорінно. Виникне триполюсний світ. Залишаться США, хоча дещо послаблені, з'явиться в цій силіній констеляції Європейський Союз із більшим

населенням і валовим продуктом, ніж у США. ЄС до того часу матиме більш гармонізовану зовнішню політику та незалежну від НАТО, себто США, хоча не надто потужну військову силу. Третій полюс - далекосхідний конфуціанський світ, у центрі якого буде Китай. Китай вибрав варіант реформ, протилежний до вибору Горбачева, який почав від політичної перебудови з виключенням компартії, яка все вирішувала й контролювала як політичне, так і економічне життя СРСР. Китай зберіг одну партію і її політичну владу, але запровадив швидку децентралізацію і перехід на ринкову систему своєї економіки, починаючи із сільського господарства, вже в 1981 році. Це дало змогу селянам, які в той час становили 80 % населення, продукувати те, що вони бажають, продавати там, де можливо, і за цінами, визначеними попитом і пропозиціями. Від того часу валовий продукт Китаю зростає в середньому майже на 10 % на рік, що означає подвоєння ВВП кожних 7-8 років. Сприяє цьому економічному прогресу політична стабільність. Для міжнародних компаній Китай став привабливою країною для інвестицій через потенційно величезний внутрішній ринок в 1 млрд 200 млн людей. Другим фактором є стабільність і передбачливість бізнес-клімату. Для міжнародних компаній усупереч різним деклараціям демократія, права людини не є особливо важливим критерієм у рішеннях, де інвестувати, тому акумульовані прямі, не спекулятивні інвестиції вже досягли суми понад 400 млрд доларів, і приплив нових капіталів попереднього року досягнув суми 500 млрд.

Існування триполюсного світу, трьох центрів економічної питомої ваги, трьох різних ідеологій і моделей організації суспільств матиме в основному позитивний ефект. Не буде однієї догми й монополії на правду, буде вибір і для решти світу, від кого вчитись, з ким найбільше співпрацювати і як творити свої власні політичні, економічні та соціальні устрої. У згаданих декадах знову будуть великі технологічні інновації: це розуміння безконечно малих елементів, це поширення роботизації, це, мабуть, і цікаве поєднання біологічних та електронних технологій. Хоча це могли б бути декади геополітичного балансу, однак стануть наявними наслідки демографічної незбалансованості та енергетичної кризи через серйозне зменшення нафтових резервів. У багатьох країнах народжується мало дітей, населення старітиме, пропорція робочих рук до голодних ротів буде погіршуватись. У менш розвинутих країнах населення надалі швидко зростатиме, і відношення між кількістю населення та економіч-

ним потенціалом тих країн погіршуватиметься. Наслідками такої демографічної ситуації будуть надзвичайно сильні еміграційні процеси й пов'язана з ними неспроможність, особливо західно-європейських країн, ефективно інтегрувати великий приплив людей інших рас, релігій, мов, культур, систем цінностей, поведінки.

2030-2050-ті рр. Геополітична карта знову зміниться. З'являться нові держави-потуги, і світ стане багатополюсним. Серед таких країн - Індія, населення якої наблизиться до 1,5 млрд. Хоча нині в Індії ще половина населення зовсім неосвічена, там уже є багато авангардних підприємств, а найважливіше - багато технічно освічених людей і комерційний досвід та інстинкт. Понад третина нових телекомунікаційних підприємств у «Silicon Valley» заснована вихідцями з Індії. Другим кандидатом є Бразилія з її величезними природними ресурсами, з численним і молодим населенням. Добру перспективу має й Мексика. Можливо, зуміє пробитись до цього світового рівня навіть велика за населенням і багата на природні ресурси африканська Нігерія.

Не просто прогнозувати стан «здоров'я» світу й еволюції в різних сферах так далеко наперед. Не виключено, наприклад, що до того часу цілий світ перейде на економічні системи, базовані на науці, а не на природних ресурсах і дешевій робочій силі. Може також статися, що завдяки багатополлярності Організація Об'єднаних Націй чи її спадкоємиця забезпечить дійсний мир у світі. У той час світ змушений буде перейти на екологічно чисті джерела енергії. У такій ситуації ці декади стали б світлими декадами. Є, однак, й інший можливий сценарій: загострення конфлікту між різними цивілізаціями, екологічні катастрофи, як, наприклад, сильне підвищення температури, затоплення низько розташованих країн. У таких умовах ці декади стануть декадами хаосу і страждання.

Яке ж місце може зайняти Україна в такій гіпотетичній геополітичній констеляції? Перед Україною є чотири можливих вибори: східний, себто східно-північний слов'янський союз (Білорусь, Росія, Україна) чи членство в дещо посиленому євразійському альянсі, інтеграція в Євросоюз, створення Чорноморського блоку і, врешті, позаблоковий статус. Цей останній вибір залишив би Україну в геополітичному вакуумі, Україна стала б іграшкою між сильними. Чорноморський блок досить неперспективний, бо найважливіші потенційні партнери, такі як Туреччина, Румунія, Болгарія, прагнуть за будь-яку

ціну увійти в Євросоюз. Кандидатами залишаються тільки менш потужні країни, такі як Грузія чи Вірменія. Вибір східного вектора був би вибором у минуле, а не вибором у майбутнє. Україна потребує закріпити свою ідентичність, а для суспільства - колективну самопошану. Об'єднання з Росією розмило б наші почуття окремої культури, мови, інших специфічних рис нашого суспільства. З економічної точки зору цей вибір теж непривабливий, бо навряд чи Росія продавала б Україні енергоносії за низькими цінами. Україна, на противагу Росії, мусить продукувати й експортувати якісні продукти та послуги, особливо на західні ринки, у яких може запозичити авангардні технології і в цей спосіб заробляти на життя. Для Росії такий вибір України не є особливо привабливим. Росія має величезні природні багатства й досить інтелектуального потенціалу, щоб створити сучасну державу-націю з демократичним ладом і добросусідськими взаєминами, особливо із Західною Європою. У більшості населення Росії, однак, збереглась ностальгія за її минулим статусом надпотуги. Якщо б Україна приєдналася до Росії, то прагнення відродити такий статус стало б можливим.

Тож для України залишається єдиний вибір - інтеграція в Європейський Союз, тобто вибір майбутнього. Шлях до Європейського Союзу буде дуже довгим і важким, але він не є безперспективним. У чому привабливість цього вибору?

- Піднесення якості нашого законодавства через гармонізацію із законодавством ЄС, де намагаються поєднати найефективніші закони країн-членів.
- Велика фінансова допомога. У ЄС є Фонд регіонального розвитку для реструктуризації економічних систем країн-членів. У нього вкладають гроші багатші країни і дають біднішим членам та країнам-кандидатам. При такій фінансовій допомозі у формі прямих дотацій Ірландія, яка була однією з найбідніших європейських країн, стала однією з найбагатших. У цьому фонді є тепер понад 100 млрд євро для розподілу на наступні 5 років у відповідній пропорції до населення країни. Уявіть собі величину такої фінансової манни, якщо б Україна була прийнята як кандидат на членство в ЄС.
- Вільний доступ до ринку, який за кілька років стане найбільшим у світі. Це вимага-

тиме підвищення конкурентоспроможності різних секторів нашої економіки, але саме дотації з Фонду регіонального розвитку можуть допомогти досягнути належного рівня ефективності нашої економіки.

- Можливість вибору остаточної форми політичних інституцій. Між державами-членами є конституційні монархії, президентський режим і суто парламентарні форми влади, тому нема потреби втискуватися в одну приписану інституційну рамку;
- Євросоюз - це не злиття народів в одну державу, а справді союз держав, і тому Україна змогла б залишитися суверенною, зберегти свою ідентичність, свої особливості, закріпити українську мову, підсилити її культуру.
- І найважливішою привабливістю такого вибору України є те, що серед держав - членів ЄС є країни, у яких досягли ефективного співіснування політичної свободи, економічної ефективності, соціальної справедливості й симбіотичного співжиття з навколишнім середовищем. Саме таке суспільство найбільше відповідає й потребам, й аспіраціям населення України.

Живемо в епоху неминучих серйозних змін на геополітичній карті, у співвідношенні між різними потугами. Україна не може залишитись поза грою на світовій економічній та політичній шахівниці. Перед нами стоїть завдання дуже ясного вибору, а цим вибором є західний вектор - інтеграція в Євросоюз. Це вимагає величезного зусилля, реструктуризації і консолідації політичних сил у декілька партій із чіткими політичними й економічними програмами. Треба зменшити повноваження Президента. Нам треба дійсної й стабільної більшості у Верховній Раді й обраний та контрольований нею Кабінет Міністрів. Також потрібна сильна й незалежна судова система. Необхідно усунути політичну бюрократичну корупцію, перейти від держави, контрольованої олігархічними кланами, до державної влади, яка є еманцією волі народу. Потрібно також вивести тіньову економіку в легальну. Усе це є передумовами інтеграції в Євросоюз. Завдання ці нелегкі, але виконання їх було б дуже корисне для України, навіть якщо б вона не бажала інтегруватись в Європейський Союз. Сподіваюсь, що знайдемо досить сильної волі й мудрості, щоб успішно пройти цей бажаний шлях.